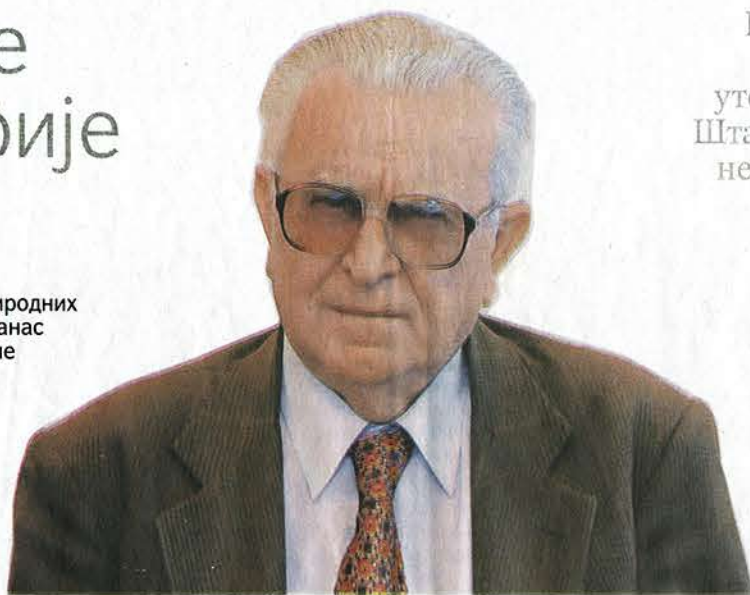

Друштво се мења спорије од науке

Чињеница је да постоји јаз између природних наука и хуманистике и да се тај јаз и данас шири. Већ прве велике истине модерне науке из темеља су уздрмале људско друштво, посебно њену хуманистичку и духовну елиту – каже академик Зоран Л. Ковачевић

НАУКА И ДРУШТВО

Мирјана Сретеновић

Зоран Ковачевић Фото лична архива

Модерно друштво је утемељено на науци, оно јој дугује своје богатство, али не прихвата њену најдубљу поруку: објективно знање као нови јединствени и аутентичан извор истине, каже академик Зоран Л. Ковачевић (1935). Овај професор биохемије на Медицинском факултету у Новом Саду у пензији објавио је књигу „Сусрет и сукоб са науком“ (Академска књига, Нови Сад, 2014). Аутор у књизи говори о карактеру научне мисли, сукобу хуманистичке и научнотехничке културе, односу науке и етике, политике, поезије и религије.

Зоран Л. Ковачевић аутор је више од 200 научних радова, више уџбеника и неколико монографија, међу којима су „Молекуларна организација и функција митохондрија“, „Еволуциони и функционални аспекти малигне астерације хелија“, „Ентропија и биоенергија“, „Малигне неоплазме – генетски или епигенетски феномен“. Од 1992. године редовни је члан САНУ.

Тврдите да је историја науке гробље теорија које су некад биле успешне, а сада се зна да су погрешне. Имајући у виду разлику између знања и примене знања, колико етички изазови науке могу данас бити опасни?

Права историја науке је историја научних проблема и открића, али ако се постави питање да ли наука говори истину, какав је карактер научне истине и да ли наука тежи сазнању апсолутне истине, тада се може рећи да је историја науке у неку руку гробље пропалих теорија које су некад биле прихваћене, а данас се зна да су погрешне. Но, то не значи да све те теорије нису биле од значаја за развој науке, већ да наука непрестано трага за све успешнијим и истинитијим теоријама које треба да дају што објективнију слику материјалног света.

Што се тиче етике, и даље се расправља да ли су научна сазнања вредносно неутрална (value-free), то јест да ли она имају моралну и етичку вредност и тежину. У вези са тим подвлачи се разлика између знања и примене знања. Опасност и етичка питања, по јединицама, настају тек када дође до примене науке, док се други оштро противе овом мишљењу сматрајући да научници не могу бити ослобођени од друштвене одговорности.

Наука је најзначајнији интелектуални производ и највеће цивилизацијско достигнуће модерног доба. Она је, како каже Жак Моно, освојила своје место у друштву, у практичном животу човека, али не и у људском срцу. Друштво је амбивалентно према науци и док једни мисле да наука може све, други се плаше, с разлогом, да се то може и остварити.

У романима „Острво др Морао“, „Врли нови свет“ предвиђа се да ће се научна сазнања окренути против човека...

Неморална и неконтролисана примена научних знања не да може бити опасна, него је већ до сада показала какву разорну моћ може имати технонаука. У својој књизи „Наш последњи век“ Мартин Рис се пита да ли ће људски род преживети 21. век јер наука више него икада пре напредује веома брзо, а на основу далеко непредвидљивијих и потенцијално опасних образаца. Са напретком технологије расте опасност од нестанка цивилизације. Неки сматрају да са технонауком живимо у сенци апокалипсе. Несумњиво, данас развој науке и технологије није више ограничен идејама и методологијом већ етиком.

Да ли објективност, како је тумаче природне науке, може да се примени на хуманистичке науке? Какав је карактер истине коју заступају научник и песник?

Још почетком 19. века појавила се идеја да методе физичких, то јест природних наука треба применити на све предмете истраживања, укључујући и нас саме, то јест човека и све што се под тим појмом подразумева. Јер методе природних наука су „омникомпетентне“ и само помоћу њих се може доћи до објективног знања. Та вера у моћ природних наука и данас је присутна. Постоје они који мисле да једино природне науке имају респектабилну форму мишљења, а све остало је псеудо наука. Коментаришући мишљење да је наука једини пут за разумевање реалног света, Мери Мидглеј у књизи „Наука и поезија“ каже да се овде у суштини мисли на „фундаментална“, физичка својства света. „Али свет који ми треба да разумемо, свет у коме ми у ствари живимо, на првом месту је свет који видимо и осећамо, смешта боја и светлости, љубави и мржње, опасност и наде...“ Зато је третирање људи као физичких објеката слепа улица у размисљању, каже Мидглеј. Покушај да се методологија природних наука по сваку цену примени на област хуманистике и социологије може имати, па и имала је, поразне последице. То се односи пре свега на примену вулгарног дарвинизма који је довео до појаве „научно утемељеног“ расизма. Покрет еугенике је класични пример аморалне приче о науци. Овде је злоупотребљен ауторитет науке за једну окрутну политику, па чак и истребљење народа и раса.

Научник Чарлс Перси Сноу сматрао је да је јаз између природних и друштвених наука толики да оне не могу више ни да воде разговор. Ви пишете да је природњаке срамота ако не знају ништа о Гетеу, али не и друштвање ако не познају основне законе физике. Имају ли право теоретичари који истичу да природњаци представљају интелегенцију, а друштвањаци интелектуалце једног друштва?

Од самог почетка постоји снажан антагонизам између поезије и науке. Још је Китс веровао да је Њутн својим законима о преламању светлости уништио целу поезију дуге редукујући је на боје призме. Рационалан и објективан поглед на свет, тај хладни однос према природи и жеља да све испита и разјасни методама егзактних наука, при чему се искључује све субјективно изазвао је код песника одбојност и страх од науке. Насупрот хладном интелекту, стоји песникова „логика срца“ са својом утопијском, ирационалном вером и зато обесхрабрани и резигнирани песник каже:

*Мој разум каже моме срцу
сакри се, смејни си.*

Укратко, у случају поезије, као и свих других духовних светова (религије, филозофије), у основи неспоразума између науке и њих стоји различито поимање објективности, истине и реалности, на коју је Сноу указао још пре више од пола века. Чињеница је да постоји јаз између природних наука и хуманистике и да се тај јаз и данас шири. Већ прве велике истине модерне науке из темеља су уздрмале људско друштво, посебно њену хуманистичку и духовну елиту. Јер наука је развела многе тајне, митове и мистерије, тако значајне за уметност и религију, и поништила многе антитезе филозофије. Она је довела у питање многа морална и етичка начела. У односу на брзину научног прогреса, друштво се неупоредиво спорије мења. Наша култура није напредовала као наука. Човек науке може бити на Месецу, али ми и даље живот проводимо са неким схватањима која датирају још из античког доба.

Наводите да наука не поставља питање смисла живота, што је једна од кључних прео-

И демократија је једна врста утопије, али парадоксално, утопије у којој се заиста живи. Штавише, у одбрани те утопије, неоколонијалне силе спремне су да бацају бомбе

процеса планетарних размера. Овај процес може значити космополитско ширење хоризонта, отварање према савременим технологијама и рационалној економији, приближавању народа и њихових култура. Али данас је све јасније да је она у пресудној мери плод интереса транснационалне елите финансијске моћи, менаџера и бирократа који руководе мултинационалним компанијама. Појављују се симптоми „ауторитарне светске државе“, а Чомски истиче да је глобализација цивилизацијска пљачка која се врши у име утеривања прогреса и да је то „савремена замена за колонијализам, ширење сфере утицаја великих и моћних“.

Промишљае однос политике и науке. По неким оценама, ово је постдемократска епоха у којој се усталичава демократски тоталитаризам, тј. тоталитарна демократија. Пред којим изазовима је савремена демократија?

Откако постоје државе, трагало се за адекватним друштвено-политичким системом. Идеја демократије рођена је у старој Грчкој, где је кратко трајала да би после два миленијума васкрсла на Западу. Њена суштина се огледа пре свега у ненасилној смени власти путем слободних избора и постојању представничких институција које би требало да изражавају народни суверенитет. Али трагање за идеалном државом увек је била утопија, а Черчил је за демократију рекао да је „најгори режим под условом да изузмемо све остале које смо искусили“. Данас је демократија у кризи више него икада раније. Јасно је да су неолиберализам и слободно тржиште инкомпатибилни са демократијом. Ту је све мање друштвене солидарности, а владавина народа је замењена владавином олигархије. Значи, и демократија је једна врста утопије, али парадоксално, утопије у којој се заиста живи. Штавише, у одбрани те утопије неоколонијалне силе спремне су да бацају бомбе.